

Munkatársak: Béres Sándor, Fodor László, Hargitai András.

ZANDLER KRISZTIÁN

16. Aszaló, Kerek-hegy alja

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő

2004 novemberében Veres János régészeti terepbejárást végeztet a 3. sz. főút útrehabilitációja által érintett területeken, melynek során új lelőhelyet regisztrált. A 3. sz. főút Ny-i oldalán, a Kerek-hegy alja-dűlőben mintegy 300×100 m-es területéről gyűjtött őskori kerámiatöredékeket, melyek a felszínen szórta helyezkedtek el.

CSENGERI PIROSKA

17. Badacsonytomaj, Rétdomb

(Veszprém megye) Ró

2004. szeptember 22-én elvégeztük a terület műszeres vizsgálatát. Az alkalmazott műszer a kanadai Sensors & Software Inc. PulseEKKO 1000 típusú berendezése, 450 MHz frekvenciájú antennával. A mérési vonalak távolsága 2 m volt, iránya K-NY, a vonalmenti mintavételi sűrűség 5–8 cm-re adódott. A mérési vonalak az A és B területen az árokig tartottak, a C területen a szabályos téglalap határáig, kihagyva a nem mérhető tereptárgyakat (villanyoszlop) és sűrű bozótost. A teljes mérési vonalhossz kb. 2680 m.

A mérési adatok feldolgozása után a térképeken három kiemelkedő épület (csoport) rajzolódik ki. Már 30 cm-es mélységben jól látszik két épület alaprajza a terület É-i részén és a villanyoszlop (a mérésből kimaradt rész) környékén, melyek mérete kb. 15×15 m. A többi részen a felszínközélen széthordott törmelék hatása követhető. Az egyre nagyobb mélységszinteken az alaprajzok kissé élesednek, majd feltűnik a déli rész közepe táján egy újabb falindikáció, illetve halvány alaprajz. Ez a terület konkrét, lehatárolható épületmaradványokat tartalmaz, sokkal kevesebb törmelékes hatással, mint a múlt évben mért A terület. Ez az alapfalak jó állapotára enged következtetni.

PALÁGYI SYLVIA – PATTANTYÚS-Á. MIKLÓS

18. Baj, Öregkovács-hegy

(Komárom-Esztergom megye) Kk

A Kuny Domokos Múzeum 2004. július 13. és szeptember 15. között folytatta a feltárást a késő középkori nemesi udvarház területén. Az udvarház főépületének Ny-i oldalánál két szelvényt húztunk (12×6 m, 10×3 m). A nagyobbban egy kősor magasságú, 40 cm széles boronaalapot találtunk, amely az udvarház falával párhuzamosan, attól 5 m-re, kisebb megszakításokkal 7,7 m hosszan volt megfigyelhető, továbbá előkerült ugyanennek az épületnek ÉNy-i sarokrésze is, ahonnan ugyancsak boronaalap indult a főépület ÉNy-i sarka irányába, arra merőlegesen. A kisebb szelvényben újabb, az előzővel

párhuzamos boronaalap nem került elő, így valószínű, hogy az építmény K-i fala maga a főépület volt, és a főépület Ny-i falához fából épített fészerral, illetve rak-tárral lehet dolgunk. Egy 2×3 m-es szelvényvel megkerestük a korábbi években az udvarháztól ÉK-re megtalált, É-D-i irányú, viszonylag széles, ám sekély árokszakasz déli végét, továbbá egy másik 2×3 m-es szelvényvel és egy 3×1 m-es kutatóárokkel az árok É-i végét is megpróbáltuk tisztázni, ám itt az idén még nem jártunk sikerrel. A leletanyag a Kuny Domokos Múzeumba került.

PETÉNYI SÁNDOR

19. Baja, Hunyadi utca

(Bács-Kiskun megye) Kk

2004 novemberében közműárok ásásakor a Hunyadi utcának a Szabadság út felé eső részén emberi vázcsontok kerültek elő. A lelőhely régóta ismert. Kőhegyi Mihály még 1962-ben öt sírt tárt fel a jelenlegi veszélyeztetett rész közvetlen közelében, a Hunyadi utca 3/b ház udvarán.² A 2004 novemberében előkerült sír környékét 2004. december 7–9. között vizsgáltuk meg. Három sírt leletmentettünk. Mindegyikük irányítása KÉK-DNy-i volt, s úgy tűnik, az egykori temető három különböző, egymástól kb. 2,5 m illetve 3,5–4 m-re húzódó sírsorához tartoztak. Mindhárom bolygatott; az egyik melléklet nélküli, kettőben koporsószegeket, koporsókapcsokat találtunk.

WICKER ERIKA

20. Bajna, római katolikus templom

(Komárom-Esztergom megye) Kk

A 2004. szeptember 14–30. között végzett régészeti feltárás, valamint az azt október 11-ig követő régészeti megfigyelés kizárólag a szentélyben, az egyház által kezdeményezett burkolatcseréhez kapcsolódott, szondázó jellegű volt, s a teljes területre nem terjedt, nem terjedhetett ki.

A középkori templom kiemelkedő helyet foglal el a magyar emlékanyagban. A szentélyben található, közel 6 méter magas pasztofórium párhuzamait leginkább Itáliában találjuk. Az újabb kutatásokból ismeretes, hogy a templomtól délre elhelyezkedő úgynevezett Sándor-Metternich kastély egy korábbi nemesi kúria falaira épült. Mindkét épületet ugyanahhoz a – 15–16. század-

² Kőhegyi Mihály leletmentése, 1962 TIM RA 32–2001. Hunyadi utcai lelőhelyként jelzi Kőhegyi Mihály azt a temetőrészt is, melyen 1964-ben két bronzgombos-koporsószegecs sírt leletmentett. Pontos helyük ismeretlen, mivel az sem a leírásban, sem térkép-mellékletben nem szerepel. Kőhegyi – érthetetlen módon – nem a két évvel korábbi Hunyadi utcai leletmentésével, hanem a Hunyadi utcától több km-re, É-ra levő Istvánmegye temetőjével azonosítja a lelőhelyet (Kőhegyi Mihály leletmentése, 1964 TIM RA 2000. 912.).

ban kiemelkedő, az ország politikai és művészeti életében vezető szerepet játszó és itt birtokos – Bajnai Both család nevéhez köthetjük.

A feltárás céljaul tűzte ki, hogy tisztázza, van-e román kori előzménye a mai (a 17., majd a 19. század legvégén átépített) gótikus templomnak, dokumentálja a korábbi járószinteket, a pasztofórium alapozását, és mentse meg a még fellelhető faragott kőanyagot.

A helyszínen nehézséget jelentett, hogy a feltárás előtt és alatt az új liturgikus tér – pár éve csiszolt süttői mészkőből elkészült – mobiliáit a helyükről elmozdítani nem lehetett, valamint, hogy a felmenő falazatokat minimálisan sem volt mód megvizsgálni.

A kutatás során tisztázódott, hogy a templomnak (pontosabban a szentélynek) román kori előzménye nincs. A sokszög záródású szentélyfal alapozása, bár több helyen kicsit megtörik, teljes egészében egységes, sok kavicsadalékkal kevert, kissé sárgás színű meszes habarcsba hézagosan rakott, tisztán terméskőből készült, s 152 cm-ig nyúlt le a sárgás löszös altalajba. Ez az alapozás megegyezik az elmúlt években a Sándor–Metternich kastély főépülete alatt feltárt, a 15. század utolsó harmadára keltezett nemesi kúria alapozásával.

Az első járószint 23–25 cm mélyen a fent említett alapozási kiugráshoz kapcsolódott. A falsarkokban álló féloszlopok kő lábazatai ugyanehhez a szinthez alkalmazkodtak. A szentély belső falai – legalábbis az alsó szakaszban – meszelve voltak, festésnek nyomát nem találtuk. A középkori hajó külső déli sarkát és az egykori külső járószintet 37 cm mélyen a déli oldalon, az úgynevezett „urak házában” tártuk fel. Szintén a déli oldalon tisztáztuk, hogy a hajófal és a szentélyfal szervesen egybeépült. Mivel a szentélybelső talaját a török pusztítás utáni építkezések során teljesen átforgatták, ezért a gótikus kiépítéshez köthető oltáralapozást nem találtunk. Megállapítottuk, hogy a pasztofóriumnak külön alapozása nem volt, s jelenlegi formájában átalakított. Ugyanakkor két középkori, K–Ny-i tájolású, melléklet nélküli sír töredékes vázára bukkantunk a szentély tengelyében, 118 és 123 cm mélységben.

A második járószint 13–15 cm mélyen húzódott. A halszálla mintában lerakott téglaburkolat az 1698-ban történt nagy barokk átépítéshez, a birtokos és kegyúr Sándor Menyhért nevéhez köthető. Ekkor készült a szentély tengelyében, a K-i faltól 114–118 cm-re, nagyméretű faragott középkori nyíláskeretek másodlagos felhasználásával az első barokk oltáralapozás. A vegyes anyagból (kő, téglá, süttői vörös mészkő) fehér meszes habarcsba rakott oltáralapozás 75–80 cm-ig nyúlt le a laza, bontási törmelékkel kevert talajba. A nagyon laza törmelékkel kevert rétegből egyaránt kerültek elő a pasztofórium kisebb faragványai és a gótikus boltozat, valamint a nyíláskeretek nagyobb darabjai. Egy É–D-i irányú újkori kislánysír töredékes vázát és koporsójának famaradványát 170 cm mélyen találtuk meg. A templom – már bolygatott – török kori és újkori temetkezéseinek nyomaival mindenütt találkoztunk.

A történeti forrásokból ismert 18. századi főoltárfelállításhoz tartozónak tartjuk az oltáralap K-i végében feltárt két faoszlopot.

A barokk téglapadlót a következő, 19. század végi nagy átépítésig használták. Ekkor bővítették ki az egyhajós templomot a mai formájában látható háromhajósra, s burkolták le a szentélyt sárga-fekete műkőlapokkal.

A feltárás leletanyagából, melyet az esztergomi Balassa Bálint Múzeumban helyeztünk el, a gótikus és reneszánsz faragott kőanyagot kell kiemelni.

B. BENKHARD LILLA

21. Bajna, Sándor–Metternich kastély

(Komárom–Esztergom megye) Kk

A kastélyegyüttes – megszakításokkal – több éve folyó régészeti kutatásainak lezárásaként, azok eredményeihez kapcsolódva került sor a 2004. évi feltárára. Elsősorban a főépület Ny-i és É-i homlokzata előtt, valamint az ÉNy-i sarokszobában, a korábbi évekhez hasonlóan a kivitelezési munkákhoz igazodva dolgoztunk. Továbbra is arra kerestük a választ, hogy a már megismert 15–16. századi Bajnai Both család főépülete alatt húzódó kúriájához csatlakoztak-e más épületek, s ha igen, azok hol és hogyan helyezkedtek el. 2004-ben a főépületnek a DNy-i sarkához, a korábbiak folytatásában tűztük ki első két szelvényünket. Megállapítottuk, hogy ezen a területen egy egyelőre pontosan meg nem határozott faszerkezetes – a második Bajnai Both periódushoz tartozó – épület pusztult el a török alatt. A döngölt agyagpadlós helyiséghez tüzelőtér is tartozott. Sajnos ezt az épületet a későbbi építkezésekkel – mind az É–D-i, mind a K–Ny irányú falak kiszedésével, majd a terület elplanírozásával – lényegében teljesen elpusztították. Leletanyagából a nagy mennyiségű kerámiát – közöttük a szürke, mázatlan kályhaszemtöredékeket – kell kiemelni. Az újkori építkezések során ugyanide egy keskeny falvastagságú (rövid ideig használt) épületet emeltek, melynek visszabontott maradványait szintén dokumentáltuk. A barokk és klasszicista kastélyépületekhez tartozó egykori kerti járószinteket és burkolatokat (pl. apró gyöngykavicsal felszórt utat) itt, a Ny-i oldalon lehetett legjobban megfigyelni.

A főépület ÉNy-i homlokzata elé húzott szelvényben a korábbi kúria épületéhez tartozó falat szintén nem találtunk. Úgyszintén nem jelentkezett az ÉNy-i sarokszobában már feltárt, s most ismét hitelesített, a kúria megerősítésére szolgáló cölöpsor további, É-i irányba tartó szakasza. Ugyanakkor a talajtól 117 cm és 220 cm közötti mélységben egy szabályos, 120 cm átmérőjű, a barokk építkezésekhez tartozó gödröt bontottunk ki. Benne egy hozzá képest másodlagos cölöplyukat tártunk fel 145 cm mélyen. A gödörből pár kő- és tégladarab mellett, 1-1 cserép, csont, valamint meszelt és festett vakolat töredék került elő.